

MARKO MARULIĆ I PADOVA*

UDK: 821.163.42-05Marulić, M
Primljeno: 14. X. 2013.
Izvorni znanstveni rad

Dr. sc. BRATISLAV LUČIN
Književni krug Split – *Marulianum*
Ispod ure 3/I
21000 Split, HR

U radu se analiziraju izvori koji govore o vezama Marka Marulića s Padovom. Osobita je pozornost posvećena pretpostavci (koja se još uvijek povremeno pojavljuje u literaturi) da je on u tom gradu studirao. Pokazuje se da za nju nema temelja ni u Marulićevim djelima, ni u djelima njegovih suvremenika, ni u arhivskim izvorima. Jedini konkretan trag mogao bi biti crtež amblema velikaške obitelji Carrara ('il carro carrarese'), koji se nalazi na početku jednoga Marulićeva autografnog rukopisa; nažalost, nije moguće utvrditi potječe li crtež od Marulića ili od kojega kasnijeg vlasnika kodeksa. Jedna grana obitelji Marulić posjedovala je u Padovi kuću, no ne znamo je li Marko u njoj ikada boravio.

Raspoloživi podatci govore da su Marulićeve veze s Padovom bile brojne, ali neizravne: temeljile su se na onom što je o gradu doznavao iz knjiga i, još više, od članova obitelji i prijatelja koji su ondje živjeli i studirali. U Padovi Marulićevo ime ipak nije ostalo nepoznato: o tome svjedoči sedamnaest primjeraka starih izdanja njegovih knjiga koja se čuvaju u tamošnjim knjižnicama.

Ključne riječi: Marko Marulić, Padova, životopis, humanističko obrazovanje

U knjizi koja mu je došla u ruke početkom 16. stoljeća mogao je Marko Marulić pročitati o Padovi ove retke:

Patauina igitur urbs celeberrima ab Antenore sic condita cunctarum Venetie regionis urbium excelentissima semper fuit eo quod bonis omnibus semper refertissima fuerit et, quum populosissima olim exstitisset, propter summam eius equitatem plurimum creuit. (...). Habet et hec celeberrima ciuitas arcem intra moenia munitissimam et coniunctum illi palatium superbi operis munitissimum atque inter Italos facile primarium, et preter parochiales ecclesias quasi innumerabiles quattuor mendicantium loca magnifici operis, que ciues Patauini diuersis temporibus edificauere, sed et inter ea insignis Beati Antonii basilica excellit (...). In ipsa quoque gymnasium habetur, Italie omnium celeberrimum, ubi sunt edes amplissime studentibus et legentibus dicite.

U prijevodu: Preslavni, dakle, grad Padova, što ga je Antenor tako utemeljio, uvijek je bio najizvršniji od svih gradova na području Venecije zbog toga što je uvijek bio prepun svih dobara te je – premda je i u starini bio vrlo napučen – zbog velike svoje pravednosti veoma mnogo narastao. (...) Ima taj preslavni grad unutar zidina vrlo jaku tvrđavu i, s njom povezanu, sjajno izgrađenu palaču, također vrlo utvrđenu, kojoj jamačno pripada jedno od prvih mjesta među italskima, te, uz gotovo bezbrojne župne crkve, četiri svetišta prosjačkih redova veličanstvene gradnje što su ih stanovnici Padove podigli u razna vremena; no među njima ističe se znamenita bazilika sv. Antuna (...). U njemu se nalazi i učilište, najslavnije od svih u Italiji, gdje je vrlo prostrana zgrada namijenjena studentima i predavačima.¹

Je li taj opis grada, što ga je u svoje djelo *Supplementum Chronicharum* (*Nadopuna Kronikâ*, prvo izdanje: Venecija 1483.) uvrstio Marulićev suvremenik Jacopo Filippo Foresti iz Bergama, pobudio u splitskoga humanista kakva osobna sjećanja, možda uspomene na mladenačke boravke u Padovi?² To, naravno, ne znamo, ali zato možemo biti sigurni da mu je ime tamošnjega učilišta, *Gymnasium Patavinum*, bilo dobro poznato. O slavnomu pak gradskom zaštitniku, sv. Anti, i sam je pisao u svojoj *Instituciji*:

Antonio Hispano, cuius corpus in Patauio in ueneratione est, cum aduersa utilitudine oppressus iaceret, Christus apparuit. Cuius conspectu letus atque intimis exultans precordiis, hymnum illum, cuius initium est: O gloriosa Domina, excelsa super sydera, uoce, qua potuit, decantauit simulque hymnum et uitam hanc finiu- it, illam uitam feliciter ichoans, que finem non habet.

U prijevodu: *Kad ga je bolest prikovala uz krevet, Portugalcu se Antunu (čijem se tijelu iskazuje štovanje u Padovi) ukazao Krist. Ugledavši ga, Antun se obradovao i, razdragan duboko u srcu, stao pjevati, što je glasnije mogao, onaj himan kojega početak glasi: O slavna Gospo, nad zvijezde uzvišena... Čim ga je završio, završio je ujedno i svoj ovozemaljski život započinjući sretno onaj kojem nema kraja.*³

Čudesna djela padovanskoga patrona, kojemu je grad sredinom 13. stoljeća podigao veličanstvenu baziliku (slika 1), Marulić opisuje još u nekoliko navrata, no uvijek ga naziva *Antonius Hispanus* – čime zacijelo ne bi zadobio naklonost Padovanaca, koji svetca smatraju svojim.⁴ Sam grad Padovu splitski je humanist u svojim djelima, koliko je poznato, spomenuo samo na tom jednom mjestu. Ipak, svaki spomen Padove u vezi s Marulićem budi brojne asocijacije, podsjeća na neriješena pitanja i trajno prisutne nedoumice. Je li mladi Splicićanin, završivši školovanje u komunalnoj humanističkoj školi rod-noga grada, otišao na studij? Gdje je studirao? Koji je od ondašnjih studija izabrao? Pouzdanih odgovora još uvijek ne nalazimo, no višekratno se susreće pretpostavka, izrečena s više ili manje opreza, da je Marko studirao u Padovi.⁵ Pogledamo li pak kako stoji s čvrstim, dokumentarnim potvrdama, ispostavit će se da ih zapravo i nema. Da je uistinu bio padovanski student, zacijelo bi o tom ostao kakav trag – bilo u njegovim djelima, bilo u životopisu što ga je napisao prijatelj mu i suvremenik Frane Božićević, bilo u zapisima padovanskih arhiva ili kakvim drugim izvorima; no takav trag, barem zasad, nije pronađen. S druge pak strane, jasno je da ime sveučilišnoga sjedišta mletačke države, ujedno snažnoga humanističkog i religioznog središta, nije za Marulića moglo biti puki zemljopisni pojam, ako ni zbog čega drugoga, a ono već stoga što je u Padovi studiralo više njegovih bliskih srodnika i prijatelja; ktomu, jedna grana Marulićeve obitelji u tom je gradu, kako ćemo vidjeti, posjedovala kuću.

Plašeci se studentskih privilegija, slobodarskoga duha, pa i nereda, mletačka *signoria* nije htjela osnovati sveučilište u svojemu matičnom gradu, nego je zadržala ono već postojeće u obližnjoj Padovi. Padovansko sveučilište, utemeljeno još 1222. godine, drugo je po starosti u Italiji (nakon Bologne), k tomu jedno od najstarijih i najuglednijih na svijetu. Tijekom 13. i 14. stoljeća uspješno se razvijalo zahvaljujući kneževima od Carrare, koji su ga podržavali dajući mu novčanu potporu i udjeljujući mu povlastice. Kada je Venecija 1405. Padovu podvrgnula svojoj vlasti, tada već slavni *Gymnasium Patavinum* dobio je podrš-

ku i od novih vlastodržaca, koji su nastojali pridobiti što kvalitetnije profesore i privući što više studenata. Tako je već 1407. određeno, i to uz prijetnju novčane kazne, da podanici *Serenissime* ne smiju stjecati sveučilišno obrazovanje ni na jednom drugom sveučilištu. Iako su sinovi uglednih obitelji tu odredbu znali ignorirati, nema podataka da je itko od prekršitelja bio kažnjen.⁶

Kad je riječ o studentima iz Dalmacije, oni su gotovo beziznimno odlazili u sveučilišno središte Mletačke Republike. Nemali ih je broj postigao stupanj rektora ili prorektora studenata, neki su postali profesorima.⁷ Prvi poznati studentski rektor hrvatskoga podrijetla bio je dubrovački kanonik, kasnije ugledni pravnik, Matej Marinov Ranjina (*Matheus Marini de Ragnina*), koji je tu čast obnosio akademske godine 1397/98. Njegov se spomenik (slika 2) i danas može vidjeti među kipovima padovanskih uglednika što u dvostrukom nizu rese veliki ovalni park Prato della Valle (slika 3).⁸

Arhivski spisi bilježe da je akademske stupnjeve na Padovanskom sveučilištu u 14. i 15. st. steklo nekoliko desetaka hrvatskih studenata, uglavnom iz Dalmacije i Istre, rjeđe iz sjeverne Hrvatske. Vrijedi među njima istaknuti glasovitoga humanista i pjesnika Ivana Česmičkoga, tj. Jana Panonija (1434. - 1472.), rodom iz Slavonije,⁹ epskog pjesnika Jakova Bunića iz Dubrovnika (1469. - 1534.) i Federika Grisogona iz Zadra (1472. - 1538.), koji je u Padovi postao i profesorom: godine 1507/8. predavao je astrologiju i matematiku.¹⁰

Godine 1471. doktorat iz kanonskoga prava postigao je Juraj Šižgorić iz Šibenika (oko 1445. - 1509.), latinski pjesnik i budući šibenski biskup. Uspomene na svoje studentske dane zabilježio je u pjesmama u pohvalu gradu i njegovu sveučilištu (*Ad iurisconsultorum collegium Patauinum*) te gradskom svetcu zaštitniku (*Ad Antonium Patauum*). Nekako u vrijeme Šižgorićeva studija, oko 1466., Marko Marulić – tada učenik u humanističkoj školi Tidea Acciarinija – šalje Šibenčaninu pismo prožeto humanističkim duhom i izrazima divljenja prema uglednu piscu, čije pjesme *već kolaju po čitavoj Italiji*:

*Ignotus ad te litteras scribo, quem etsi nunquam uiderim, amaui tamen antequam uiderim. Virtus hoc quidem tua effecit ingenii, quippe quę non solum eos quos non uidimus, sed etiam qui multo ante nos fuerunt amabiles nobis reddat. Vellem tamen, suauissime Georgi Sisgoree, ut me tui tam studiosum mutuo complecti non fastidires amore (...). Etenim nonnulla ex metris tuis, quę iam totam peruagantur Italiam, incredibilem quandam et prope singularem et diuinam doctrinam preferentia, ad nos quoque peruenerunt.*¹¹

U prijevodu: *Nepoznat pišem ti pismo, a premda te nikada ne vidjeh, ipak te zavoljeh prije nego što te vidjeh. To je doista učinila vrlina tvojega duha, jer ona postiže da su nam dragi ne samo oni koje nismo vidjeli, nego i oni koji su živjeli davno prije nas. Htio bih ipak, premili Jurju Šižgoriću, da mene, koji sam ti tako sklon, bez ustezanja prihvatiš istom ljubavlju (...). Jer neke od tvojih pjesama, koje već kolaju po čitavoj Italiji, a odlikuju se nevjerojatnom, gotovo jedinstvenom i božanskom učenošću, dospjele su i do nas.*

Među padovanskim sveučilištarcima nalazimo i Splićane: sredinom 15. stoljeća ondje studiraju Matej Papalić i Jerolim Alberti, nešto kasnije Marulićevi prijatelji Kristofor Papalić i Jerolim Cipiko, možda i Frane Božićević. Što je najzanimljivije, ondje se školuje i nekoliko članova Marulićeve obitelji (iz grane Gavasolića / Gavošolića): godine 1474. naslov doktora obaju prava (*doctor in utroque iure*) stječe Juraj Marulić, a godine 1475. spominju se *izvrсни student umijeća Nikola pok. Balcija Marulića iz Splita*, kao i Dujam, njegov brat. Obojica su nastanjeni u distriktu pokraj crkve sv. Bartolomeja u Padovi.¹²

Vrijedne podatke o tome sačuvali su arhivski zapisi o parnici što ju je vodila Magdalena Marulić, udovica pok. Balcija Marulića, majka Nikole i Dujma. Ovaj posljednji, naime, također po struci pravnik (*iuris peritus*), umro je u Padovi 1479., a parnica se vodila oko njegove oporuke, kojom nekoj Katarini zvanoj *Zotta*, svojoj sluškinji (*ancillae pedisequae*), ostavlja stotinu dukata. Spor je nastao zbog neredovitosti isplaćivanja godišnjih obroka, tj. zbog nepoštivanja odredaba Dujmove oporuke, ali i stoga što je Magdalena pobijala njezinu valjanost.

Već u listopadu 1480. započinje rasprava pred splitskim knezom, kojemu u poslu pomažu splitski sudci Dujam Alberti i – Marko Marulić! Godine 1482. kao potražitelj i zakoniti predstavnik u ime Katarine *Zotta* pojavljuje se u Splitu njezin suprug, *Nicolaus Catellanus*, tiskar (*impressor librorum*) rodnom iz Mantove, nastanjen u Padovi. Te i sljedeće godine on se u Splitu parniči s Dujmovom majkom Magdalenom pred sudcem Ivanom (Zancijem) Albertijem, ujakom Marka Marulića. U postupku se od samog početka kao zastupnik Magdaleninih interesa pojavljuje Juraj Marulić, splitski kanonik i pravnik (*decretorum doctor*), koji tvrdi da dokumenti što ih je Catellano donio iz Padove nisu pravno valjani. Pojednostosti parnice ne moraju nas ovdje zanimati, kao ni njezin ishod, koji je bio neka vrsta kompromisa (Catellanu je isplaćen manji dio potraživanja). No spomenuti zapisnici imaju kapitalnu važnost zbog toga

što iz njih doznajemo kako je Magdalena posjedovala u Padovi kuću u području crkve sv. Sofije, u neposrednoj blizini već spomenute crkve sv. Bartolomeja. To je očito ona ista kuća u kojoj su stanovali njezini sinovi, a u njoj je zacijelo boravio i Juraj Marulić, za kojeg se iz Magdalenine oporuke doznaje da je njezin adoptivni sin.¹³

Obitelj Marulić imala je dakle u Padovi krajem 15. stoljeća kuću; možemo čak utvrditi i gdje se ona nalazila. Naime, crkva sv. Bartolomeja, kao i čitava četvrt sv. Sofije, bila je u to vrijeme izvan grada (*foris civitate Padua*), u istočnom predgrađu, koje se nazivalo Ponte Altinate (slika 4 i 5). Crkva je u 19. stoljeću srušena, no zna se da se nalazila uz Via Altinate, na području današnje Via Carlo Cassan (br. 5, 5a, 5b).¹⁴ Iako su moderne građevine sasvim promijenile izgled toga područja, poneki se trag starine i oku današnjega namjernika ipak ukazuje onakvim kakav je bio u Marulićevo doba: monumentalna Porta Altinate s obrambenom kulom (pokraj današnje Piazze Garibaldi, koja se tada zvala Piazza della Paglia) podignuta je u 13. stoljeća i jedan je od rijetkih sačuvanih ostataka srednjovjekovnih gradskih zidina (slika 5); crkva sv. Sofije, izgrađena u 12. stoljeću, jedina je padovanska crkva iz srednjega vijeka koja je do danas zadržala izvorni, ranoromanički izgled (slika 6). Ulica koja povezuje te dvije točke, Via Altinate, kao odvojak ima spomenutu Ulicu Carla Cassana, pa se prolaznik barem u mislima može prenijeti u ambijente u kojima su se kretali Marulići krajem 15. stoljeća. Vrijedi ovdje spomenuti da se na Via Altinate, u neposrednoj blizini križanja s Via Cassan, nalazi palača Pietra Bemba (slika 7), u kojoj je taj glasoviti mletački humanist i kardinal boravio dvadesetih godina 16. stoljeća, povukavši se od svijeta i baveći se humanističkim studijima. Maruliću, zainteresiranu za djela suvremenih humanističkih pisaca, Bembovo ime nije bilo nepoznato: u svojoj knjižnici posjedovao je njegov mladenački dijalog *De Aetna*.

Marko je, kako smo vidjeli, bio iz prve ruke upoznat sa sporom Magdalene Marulić i Nicole Catellana, a zasigurno je znao i za obiteljsku kuću u Padovi. No ni taj podatak ne pomaže nam u rješavanju zagonetke njegova eventualnog boravka u tom gradu; možemo tek pretpostaviti da je, ako je ondje ikad bio, i sam stanovao u Magdaleninoj kući.

O Marulićevu školovanju jedino svjedočanstvo iz prve ruke sačuvao je njegov sugrađanin, prijatelj i biograf Frane Božićević: u svojem *Životu Marka Marulića Splićanina* on navodi imena trojice njegovih učitelja u splitskoj humanističkoj školi. Za jednoga – Tidea Acciarinija – nalazimo potvrdu kod

samog Marulića, dok su sva trojica zabilježena u splitskim arhivskim spisima iz doba Marulićeve mladosti, i to s naslovima *rector scholarum*, ili *magister*, ili *grammaticae professor*.¹⁵ Stoga nema sumnje da su Božičevićevi podatci pouzdani.

Puer adhuc egregiam indolem p̄seferebat; adolescentiam suam non in libidine (ut alii solent) exercebat, sed studio, sed lucubrationibus omne tempus transigebat; cunctis charus, cunctis gratus, cunctis amabilis extitit. Sub Colla Firmiano, Tydeo Acciarino et Hieronymo Inesio Picentino, a quo etiam Greca elementa accepit, eius aetatis uiris eruditissimis, in Latinis litteris adeo profecit ut pene puer in laudem serenissimi principis Nicolai Marcelli cunctis admirantibus pulcherrimam orationem habuerit.

U prijevodu: Još kao dječak pokazivao je izvanrednu darovitost; u mladosti se nije predavao (kao što drugi obično čine) tjelesnim nasladama, nego je sve vrijeme provodio u učenju, u noćnom radu uz svijeću; svima je bio drag, svima mio, od svih ljubljen. Pod Nikolom iz Ferma, Tideom Acciarinijem i Jeronimom Genesiom iz Picena, od kojega je naučio i osnove grčkoga – a oni su bili najučćeniji ljudi toga doba – toliko je napredovao u latinskoj književnosti da je gotovo kao dječak na opće divljenje održao prekrasan govor u pohvalu prevedroga dužda Nikole Marcella.¹⁶

No o eventualnom posjetu Padovi, nekmoli studiju, nema u biografiji ni spomena; nažalost, o toj važnoj i intrigantnoj temi šute, kako je već rečeno, i svi drugi dostupni izvori iz Marulićeva vremena. Tek u 17. stoljeću splitski biograf Marko Dumanić, pišući u svojem bio-bibliografskom djelu *Synopsis virorum illustrium Spalatensium (Pregled znamenitih Spliciāna)* među inima i o Maruliću (a zapravo preuzimajući u skraćenom obliku podatke iz Božičevićeva životopisa), dodaje uz imena trojice Marulićevih učitelja nešto čega u Božičevića nema: da je, naime, Marko njihova predavanja pohađao *u padovanskom učilištu (in gymnasio Patavino)*.¹⁷ Odavno je dokazano da su spomenuti učitelji u doba Marulićeve mladosti djelovali u Splitu (a u Padovi nikada), no Dumanićeva proizvoljna tvrdnja opstala je u obliku pretpostavke da je Marulić visoko obrazovanje stekao u Padovi.¹⁸

Slično je i s prilično uvriježenom pretpostavkom da je splitski humanist u Padovi studirao pravo. Istina je da je on u rodnom gradu u više navrata obavljao javne dužnosti egzaminatora, komunalnoga sudca, zastupnika u parnicama; no te komunalne službe – dostupne dakako samo članovima patricijskih rodova – nisu nužno zahtijevale profesionalnu pravnu naobrazbu. Na svoj je

način indikativno da u bogatu fundusu naslova Marulićeve osobne knjižnice nema djela iz pravnog područja. Pa ipak, čini se da mu ta struka nije bila posve nepoznata: u svojoj raspravi o antičkim natpisima *In epigrammata priscorum commentarius* (*Tumač uz natpise starih*) on se poziva na antičke pravne izvore (Gaj, Ulpijan, *Digesta*), a poznavanje nekih pravnih zasada pokazuje i u svojoj oporuci.¹⁹ Je li moguće da je, završivši humanističko obrazovanje u rodnom gradu, taj plodni i svestrani pisac svoju naobrazbu dalje mukotrпно stjecao kao samouk? S obzirom na golem opseg i širinu njegovih znanja, to se danas čini teško zamislivim, ali ipak nije nemoguće.

Bilo kako bilo, pretpostavku o Maruliću kao padovanskom sveučilištarcu možemo zasad temeljiti samo na njegovoj uistinu iznimnoj naobrazbi – ali i na jednoj malo spominjanoj okolnosti, koja makar neizravno ostavlja prostora za padovansku tezu. Naime, uočljivo je da se u aktima padovanskog učilišta za 15. stoljeće spominje razmjerno malen broj studenata iz Dalmacije. To se objašnjava činjenicom da mnogi od njih doduše jesu pohađali nastavu, ali nikad nisu završili studij, tj. nisu polučili akademski stupanj doktora. Podatci o tim nesvršenim studentima nepovratno su propali, s iznimkom dvaju godišta (1498. i 1499.):

Scorrendo gli 'Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini' finora pubblicati per il sec. XV (1401-1470), si rileva un numero limitato di Dalmati, ma è presumibile che, non diversamente dagli scolari provenienti da altre regioni, italiane o straniere, anche tra i dalmati i piu' frequentassero per qualche tempo lo Studio, allo scopo di attingervi il sapere e la cultura qui liberamente professate, senza conseguire, a coronamento degli studi, il dottorato. Ne sono riprova i due volumi manoscritti di Atti superstiti dell' Università legista relativi agli anni 1498 e 1499, gli unici pervenutici di questo secolo. Conservano nomi di scolari dalmati presenti alle assemblee di detta 'Universitas' come 'consiliari', nomi che non si ritrovano tra i laureati.

U prijevodu: *Uvidom u 'Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini', do sada objavljenim za razdoblje XV. stoljeća (1401-1470), potvrđen je ograničen broj studenata iz Dalmacije, ali se pretpostavlja da su, slično drugim đacima iz različitih područja, talijanskih i stranih, i iz Dalmacije mnogi privremeno pohađali studije s namjerom stjecanja znanja i kulture, što su se ovdje slobodno predavali, ali da ih nisu završili te nisu postigli titulu doktora. Potvrda netom rečenoga dva su rukopisna sveska Očuvanih spisa pravnoga sveučilišta, a odnose se na godišta*

1498. i 1499 – jedini sačuvani iz toga stoljeća. U njima se navode imena dalmatinskih studenata prisutnih, u svojstvu 'savjetnika', na skupštinama spomenute 'Universitas', ali njihovih imena nema na popisu diplomiranih studenata.²⁰

Je li se i naš Marulić sedamdesetih godina nalazio među onima koji su pohađali nastavu, ali studij iz nepoznatih razloga nisu okrunili diplomom? Pretpostavka je to koju ne možemo prihvatiti zdravo za gotovo, ali možda je ne bi trebalo ni posve odbaciti.

Postoji ipak još jedan trag – bolje rečeno: jedna intrigantna podudarnost koja nas nuka da se ponovno zapitamo o mogućemu Marulićevu boravku u Padovi, ili barem o njegova posjetu tom gradu. Riječ je o crtežu što se nalazi na početku njegova autografnoga kodeksa koji se danas čuva u knjižnici Valli-celliana u Rimu (sign. F. 98). Rukopis sadrži Marulićev *Dialogus de Hercule a Christicolis superato* (*Dijalog o Herkulu kojeg su nadvisili Kristovi štovatelji*), s posvetnom poslanicom Tomi Nigeru, te odulji niz biografija starozavjetnih osoba pod naslovom *De Veteris instrumenti uiris illustribus commentarium* (*Sažeti prikaz slavnih muževa Starog zavjeta*). Na početku kodeksa shematično su nacrtana kola povrh kojih je viteška kaciga s perjanicom, a sa strane su ispisana slova .M. (lijevo) i .R. (desno). Mogli bi to biti inicijali, koje zasad ne znamo protumačiti. Zanimljiv sam po sebi, crtež osobito značenje poprima u svjetlu podatka da se isti takav prikaz kola nalazi na jednoj freski u palači obitelji Carrara – u Padovi! Šime Jurić, koji je prvi upozorio na vezu crteža i freske, pretpostavio je da se na crtežu mogu raspoznati slova *MARL* (slika 8).²¹

Veličanstvenu *Reggia dei principi Carraresi* podigao je sredinom 14. stoljeća Ubertino da Carrara u neposrednoj blizini stolnice; o snažnom dojmu koji je Ubertinova građevina ostavljala na posjetitelja u 15. i 16. stoljeću, dovoljno govore već navedene riječi Jacopa Filippa Forestija: (...) *sjajno izgrađena palača, također vrlo utvrđena, kojoj jamačno pripada jedno od prvih mjesta među italiskima*.²² Unatoč brojnim kasnijim intervencijama, jezgra toga velikog kompleksa sačuvala je, makar i u okrnjenu obliku, svoj izvorni trećentistički izgled. Danas tu svoje sjedište ima *Accademia Galileiana di Scienze, Lettere ed Arti*. Freske s prikazom kola (slika 9) mogu se vidjeti u prizemlju, u tzv. *Predsoblju kacigâ* (*Anticamera dei cimieri*), tako nazvanu jer su na zidovima uz kola naizmjenice naslikane i saracenske kacige (što je simbol Ubertina da Carrare). Slika koja nas zanima, zapravo je tzv. *marca parlante, oznaka koja govori*: kola su na talijanskom *carro*, pa je njihov crtež obitelji Carrara poslužio kao amblem, koji se nalazi i u njihovu grbu.²³

Iz usporedbe dvaju prikaza posve je razvidno da je crtež kola u rukopisu identičan onome na freski, dapače, da spaja prikaz kola i prikaz kacige (doduše, ona na crtežu nešto je drugačijega tipa). Pitanja se množe. Ako je crtež zaista Marulićev (što zasad nije moguće ni potvrditi ni osporiti), gdje ga je vidio? Nije dakako isključeno da mu je *il carro carrarese* mogao biti poznat iz kakva drugog izvora, a ne upravo sa zidne slikarije. Zašto bi Marulić, podanik Mletačke Republike, na čistopis pripremljen za tisak stavio znak obitelji koja je vladala Padovom do 1405., kada je Venecija skršila njezinu vlast, pogubila muške izdanke loze i ukinula padovansku samostalnost? Kararinska kola narisana su krupnim potezima na čelu rukopisa koji je nastao oko 1518./19., u vrijeme kada je još svježom morala biti uspomena na ustanak što ga je skupina padovanskih plemića podignula u ljeto 1509. godine, osjetivši trenutak mletačke slabosti pred silama Cambraiske lige. No *Serenissima* je tvrdo uzvratila udarac: pokušaj padovanskih rebela sasječen je u samom začetku, a za kaznu je gradu oduzeta i posljednja autonomija: ona koja se odnosila na glasovito Sveučilište.²⁴ Ako pak crtež nije Marulićev i ako je nastao kasnije, nakon Marulićeve smrti, ostaje otvoreno pitanje: tko je i zašto nacrtao kararinski grb na početku njegova kodeksa? Zašto je njime želio podsjetiti na lozu koja je nekoć vladala samostalnom Padovom? Napokon, je li i taj crtež izazvao zazor cenzora, kao što ga je izazvala zanosna pohvala glasovitom humanistu Erazmu Roterdamskom, koju je Marulić ispisao na samom početku kodeksa, u posvetnoj poslanici Tomi Nigeru? Erazmovo ime nečija je tuđa ruka na više mjesta u autografu zamrčila crnilom (srećom ne do nečitljivosti), a posveta je ostala netiskana i nepoznata sve do pred kraj 20. stoljeća, dok je sam *Dijalog o Herkulu* objavljen – dakako bez posvete – u lipnju 1524.²⁵

Dosad u potrazi za Marulićevim tragovima u Padovi nismo spominjali staru sveučilišnu zgradu, slavni Palazzo del Bo (slika 10). U njoj ne bismo mogli naći ništa korisno za našu temu već zbog toga što Sveučilište do kraja 15. stljeća nije djelovalo u tom prostoru, nego su profesori uzimali u najam pojedine dvorane na raznim mjestima u gradu. Tek je 1493. gradska uprava kupila veliku građevinu zvanu *Hospitium bovis* (otud današnje ime), koja je zatim uređena za sveučilišne potrebe.²⁶ Uzalud bi bilo tražiti Markovo ime među natpisima na grbovima nekadašnjih studentskih rektora i drugih predstavnika, koji ispunjaju trijemove, pa i neke dvorane sveučilišne zgrade. Uostalom, običaj da rektor i njegovi pomoćnici, konzilijariji, nakon isteka dužnosti

daju izraditi grbove i postaviti ih na zidove, uveden je tek 1542. (a trajao je do 1688., kada je na zidovima jednostavno ponestalo prostora). Zanimljivo je da je prvi grb postavio jedan student s istočne obale Jadrana: Jakov Cikuta (*Jacobus Cicuta*) s Krka, rektor jurista za godinu 1541./42.²⁷ Strpljiv će posjetitelj zapaziti desetke grbova s hrvatskim prezimenima; među njima jedan će s razlogom privući našu pozornost. Nalazi se u donjoj loži sveučilišne palače, na južnom zidu, potječe iz godine 1633., a na njemu se čita ime Nikole Marulića, dalekoga potomka našeg Marka. Ispod prepoznatljivoga obiteljskog amblema (dva raširena orlovska krila nad kojima stupa lav) piše: NICOLAVS MAROLVS SPALATENSIS, a iznad njega: DALMATA (slika 11). Vidljiv je to znak da su članovi obitelji i u narednim stoljećima odlazili studirati u Padovu. Osim toga, baš nam Nikola Marulić posvjedočuje da potomci nisu zaboravili slavnoga pretka: u popisu Nikoline knjižnice, sastavljenu 1663. u Splitu, zabilježen je i *L'Euangelistario di Marco Maruli*.²⁸

Vratimo se još jednom u razdoblje Marulićeva života: kad već nemamo potvrda za njegove posjete Padovi, postoje li naznake da se koji Padovanac tada nalazio u Splitu? Uistinu, u Dalmaciji, pa i u Splitu, boravi nekoliko Padovanaca koji imaju određenu važnost u prikazu života i rada splitskoga humanista. Uz već spomenutoga tiskara Nicolu Catellana, osamdesetih godina 15. stoljeća u Marulićevu se gradu nalazi Antonino Olzignano, po svojoj prilici pripadnik poznate padovanske obitelji, kancelar splitske komune, kod kojega je pjesnikov ujak Ivan (Zanci) Alberti pohranio svoju oporuku.²⁹ Čini se da je oko 1500. u Splitu bio i padovanski pravnik i pjesnik Doimo Olzignano (zanimljivo je da on nosi ime splitskoga svetca zaštitnika). Za Olzignana doznajemo iz pjesničke korespondencije humanista Gilberta Grinea iz Ferrare i njegova sina Marca Antonija. Oni oko 1498. - 1501. borave u Splitu kao učitelji, pa su zacijelo upoznali i Marulića (Marco Antonio uputio mu je dvije pjesničke poslanice).³⁰

Otac i sin Grineo prijateljevali su s uglednim padovanskim humanistom Paladijem Fuskom (Palladio Negri, *Palladius Fuscus*, 1450. - 1520.), koji je krajem 15. i početkom 16. stoljeća radio kao *magister humanitatis* najprije u Trogiru, a zatim u Zadru. Iako nema podataka da su se on i Marko osobno susreli, znamo da su imali zajedničke znance i prijatelje (otac i sin Grineo, Koriolan Cipiko i njegov sin Alviz). Fusko u našoj priči ima sasvim osobito mjesto zbog toga što je u Veneciji 1496. objavio izdanje Katulovih pjesama

popraćeno vlastitim komentarima, a upravo tim Fuskovim izdanjem služilo se Marulić sastavljajući sažetke pjesama i ispravke u svojem rukopisnom primjerku pjesama glasovitoga rimskog pjesnika. I Katulove pjesme i Marulićeve bilješke sačuvane su u tzv. Trogirskom kodeksu (*Codex Traguriensis*), rukopisu koji jedini na svijetu sadrži sačuvan prijepis *Trimalbionove gozbe* iz Petronijeva *Satirikona*.³¹ Danas je Paladije Fusko najpoznatiji po svojem djelcu o istočnoj obali Jadrana, *De situ orae Illyrici* (*Opis obale Ilirika*, oko 1508.), u koje je uvrstio i opis Splita. Iz teksta se može zaključiti da je Marulićev grad dobro poznao, a vjerojatno ga i posjetio. Sam pisac, uostalom, kaže da je proputovao velikim dijelom Ilirika, pri čemu naglašava: *Ne pišem što sam čuo, nego što sam vidio* (*Non audita, sed visa scribo*).

Ultra ad stadia quadraginta in littore est Spalatum oppidum, nobilitate et virtute incolarum admodum celebre, quod opinor fuisse Villam Diocletiani, de qua Eusebius Caesariensis ita scribit in suis Cronicis: Diocletianus haud procul Salonis in villae suae Palatio moritur. Procedente autem tempore quum Salona a Gothis eversa foret, nobilissimus quisque civitatis huc migravit. Villa itaque in plurimas aedes primum partita est, deinde crescente in dies multitudine, quum locus tot hominum capax non esset, producto muro constructisque aedificiis tantundem pene spacia ab occasu adiectum est.

U prijevodu: *Oko četrdeset stadija dalje od Salone na obali je grad Split, vrlo slavan plemenitošću i hrabrošću stanovnika. Smatram da je to nekad bio Dioklecijanov ljetnikovac, o kojem Euzebij iz Cezareje ovako piše u svojim Kronikama: 'Dioklecijan je umro nedaleko od Salonâ u dvorcu svoga ljetnikovca'. Kako su kasnije Salonu razorili Goti, svi su se najplemenitiji građani preselili ovamo. Stoga je ljetnikovac najprije podijeljen na brojne kuće, a kako je zatim pučanstvo stalno raslo i mjesto nije moglo primiti toliko ljudi, podignuti su bedemi i kuće i sa zapadne je strane dodan gotovo jednak prostor.*³²

Ostaje nam zaključiti kako raspoloživi podatci govore da su Marulićeve veze s Padovom bile brojne, ali ipak neizravne: temeljile su se na onom što je o gradu doznavao iz svojih knjiga te, naročito, od članova obitelji i prijatelja koji su ondje studirali. Odgovor na pitanje o možebitnom njegovu posjetu Padovi i dalje ostaje u području maglovitih pretpostavki i nagađanja; upitnika je i dalje mnogo. No zato njegova djela, koja su se u 16. i 17. stoljeću tiskala i prevodila u čitavoj Europi, nisu ostala nezapažena ni u tom gradu: padovanske knjižnice danas posjeduju sedamnaest primjeraka starih izdanja Marulićevih

djela (tiskanih u 16., 17. i 18. stoljeću). Među njima je i iznimno rijetko izdanje talijanskog prijevoda *Quinquaginta parabole* (*Pedeset priča*) objavljeno u Trevisu krajem 18. ili početkom 19. stoljeća.³³ Jedan njegov primjerak nalazi se u bogatoj knjižnici Sjemeništa (Seminario Maggiore), koja čuva veći dio Marulićevih starih tiskovina u Padovi. Među vlasnicima Marulićevih knjiga ističe se konventualac Felice Rotondi, koji je krajem 17. stoljeća bio ugledni profesor skotističke teologije na Padovanskom sveučilištu.³⁴ Na temelju tih podataka smijemo zaključiti da ime hrvatskoga humanista nije ostalo nezamijećeno u učenim padovanskim krugovima. Ako on sam vjerojatno i nije stigao do Padove, onamo su stigle njegove knjige; i bile su čitane.

* Izvorno objavljeno pod naslovom *Padova: grad blizak i dalek = Padova: città vicina e lontana*, u knjizi: Bratislav Lučin: *Iter Marulianum. Od Splita do Venecije tragovima Marka Marulića = Iter Marulianum. Da Spalato a Venezia sulle tracce di Marko Marulić*. Roma, 2004., 107-128 (dvojezično). Za ovu prigodu tekst je donekle prerađen, dodane su mu bilješke i povećan je broj ilustracija.

BILJEŠKE

- ¹ Citiram prema dostupnom mi izdanju: Iacobi Philippi Bergomensis, *Supplementum Chronicarum*. Venetiis: Bernardinus Rizus Novariensis, 1492, f. 35v. (Ako nije navedeno drugačije, svi su prijevodi moji.)
- ² Da je Marulić čitao Forestija, znamo iz njegova *Životopisa sv. Jeronima*, tj. iz dodatka naslovljenog *Protiv onih koji tvrde da je sv. Jeronim bio Italac*, u kojem splitski humanist polemizira s podatcima koje iznosi taj pisac. Usp. Marko Marulić: *Latinska manja djela II*. (priredili i preveli Vedran Gligo, Veljko Gortan, Neven Jovanović, Darko Novaković i Vlado Rezar). Split 2011., 110-111. Za vremensku odrednicu Marulićeve lektire usp. u navedenoj knjizi predgovor Darka Novakovića: *Svetac sa sretnog dalmatinskog žala: Marulićev Životopis sv. Jeronima*, 34.
- ³ Marko Marulić: *Institucija III*. Priredio i preveo Branimir Glavičić. Split 1997., 507 (izvornik), 187 (prijevod).
- ⁴ Svetac je dakako rođen u Lisabonu; Marulić vjerojatno uzima latinski pridjev *Hispanus* zato što se on odnosi na antičku, rimsku provinciju *Hispania*, koja je obuhvaćala današnju Španjolsku i Portugal.
- ⁵ Usp. npr. Mirko Tomasović: *Marko Marulić Marul. Monografija*. Zagreb – Split 1999., 16-17; Duško Kečkemet: *Život Marka Marulića Splitsanina (drugo, dopunjeno izdanje)*. Split 2010., 43-46.
- ⁶ Usp. Paul F. Grendler: *The Universities of the Italian Renaissance*. Baltimore and London

- 2002., 22. Sličnu su zabranu, napominje Grendler, donosile i druge italske države, s iznimkom papinske (*ibid.*, 178).
- ⁷ Usp. Mirko Dražen Grmek: *Hrvati i sveučilište u Padovi*. Ljetopis Jugoslavenske akademije, Beograd LXII/1957., 334-374; Damir Barbarić: *Značenje sveučilišta u Padovi za obrazovanje naših humanista*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Zagreb IX/1983., br. 1-2, 151-160.
- ⁸ Usp. Nella Lonza: *Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku*. Anali Dubrovnik, Dubrovnik XLVIII/2010., 13-15.
- ⁹ Smatra se da se portret mladoga Jana Panonija nalazi među likovima na fresci Andree Mantegne *Mučeništvo i prijenos obezglavljenog tijela sv. Kristofora* (1454. – 1457.), u kapeli Ovetari u crkvi *degli Eremitani* u Padovi; usp. Olga Perić: *Janus Pannonius*. u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6: *I-Kal.*, Zagreb 2005., 343.
- ¹⁰ Usp. M. D. Grmek, n. dj. (u bilj. 7), 353, 358. O F. Grisogonu usp. napose M. D. Grmek: *Arhivski podaci o doktorskoj promociji zadarskog učenjaka Federika Grisogona*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Zagreb XXI-XXII/1985., br. 1-2, 97-100. Najbolji i najiscrpniji izvor o studentima Padovanskog učilišta krajem 15. st.: *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1471 ad annum 1500*, sv. I-IV. Roma – Padova 2001. - 2002.
- ¹¹ *M. Marulus adolescens Dalmata <ad Georgium Sigoreum poetam>*, u: Georgii Sigorei Sibenicensis Dalmatae: *Elegiarum et carminum libri tres*. Venetiis: Adam de Rottweil, 1477., ff. 4v-5.
- ¹² Usp. Petar Runje: *Marulići u Padovi u drugoj polovini 15. stoljeća*. Mogućnosti, Split 42 XLII/1995., br. 7-9, 12-17; isti, *Hrvatski studenti u Padovi 1470. - 1480*. Mogućnosti, Split 42 XLII/1995., br. 10-11, 117-123; Mario- Nepo Kuzmanić: *Splitski plemići, prezime i etnos*. Split 1998., 83-90.
- ¹³ Usp. radove navedene u prethodnoj bilješci.
- ¹⁴ Usp. Sofia Zani: *Marko Marulić, Padova e l'Italia*. u: *Italia – Slavia tra Quattro e Cinquecento; Marko Marulić umanista croato nel contesto storico-letterario dell'Italia e di Padova; Atti della Giornata di Studio tenutasi presso l'Università di Padova il 7 dicembre 2001*. Alessandria 2004., 23-32 (25-26).
- ¹⁵ Usp. Petar Kolendić: *Marulićev učitelj Tideo Acciarini*. Novo doba, Split 25.XII.1924., 4-5; Francesco Lo Parco: *Tideo Acciarini, umanista marchigiano del secolo XV*. Archivio storico per la Dalmazia IV/1929., vol. 7, fasc. 37, 17-42; Giuseppe Praga: *Maestri a Spalato nel quattrocento*. Zara 1933.
- ¹⁶ Frane Božičević: *Život Marka Marulića Splitsanina*. Priredio i preveo Bratislav Lučin. Split 2007., 30-33. Nažalost, iz Božičevićeve formulacije ne da se razaznati gdje je Marulić održao govor za dužda Marcella (tekst govora je izgubljen). Neke indicije govore da je to moglo biti u Veneciji 1473., u prigodi duždeve inauguracije; usp. B. Lučin, n. dj. (u bilj. * uz naslov ovoga teksta), 132-136.
- ¹⁷ Dumanićev *Synopsis* objavio je Andrea Ciccarelli: *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato, e di parecchi altri Dalmati*. Ragusa 1811., 12-41 (podatak o Marulićevim učiteljima: 23).
- ¹⁸ Usp. ovdje bilj. 5.
- ¹⁹ Usp. Antun Cvitanić: *Marulićeva oporuka u svjetlu nasljednopravnih odredaba Splitskog statuta*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split XXXIII/1996., br. 43-44, 265-278; Lujo Margetić: *Marulićeva oporuka*. Colloquia Maruliana, Split XIV/2005., 279-

- 285; isti: *Marulićeva oporuka*. Colloquia Maruliana, Split XIV/200.5, 5-22.
- ²⁰ Lucia Rosetti: *Presentazione*, u: Michele Pietro Ghezzi: *I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601-1800*. Venezia 1992., 8.
- ²¹ Usp. Simon Jurić: *Praefatio editoris*, u: Marcus Marulus: *De Veteris instrumenti viris illustribus commentarium*. Edidit Simon Jurić, introductionem Croaticam scripsit Raphael Bogišić, Zagrabiae 1979., IX.
- ²² Vidi citat na početku ovoga teksta.
- ²³ Usp. Adriano Verdi: *La Reggia carrarese. Le vicende architettoniche del complesso trecentesco*, u: *I luoghi dei Carraresi*. Treviso 2006, 86-98. (dostupno na web adresi: <<http://www.muradipadova.it/lic/la-reggia-carrarese/le-vicende-architettoniche.html>>, 10. VIII. 2013). Usp. i: *La signoria dei Carraresi*, na adresi: <<http://www.padovamedievale.it/info/padova/carraresi/it>> (10. VIII. 2013).
- ²⁴ Usp. P. F. Grendler, n. dj. (u bilj. 6), 31-33.
- ²⁵ Usp. Branimir Glavičić: *O još jednom Marulićevu novootkrivenom tekstu*. Forum, Zagreb XX/1981., br. 3, 329-337.
- ²⁶ Usp. P. F. Grendler, n. dj. (u bilj. 6), 31.
- ²⁷ Usp. M. D. Grmek, n. dj. (u bilj. 7), 340.
- ²⁸ Usp. Hrvoje Morović: *Povijest biblioteka u gradu Splitu*. Dio I. Zagreb 1971., 98.
- ²⁹ Usp. prijepis oporuke Ivana Albertija, koji donosi Cvito Fisković: *Marko Marul Pečenić i njegov likovni krug*. u: Baština starih hrvatskih pisaca. Split 1978., 121-124.
- ³⁰ Usp. Bacio Ziliotto: *Gli umanisti Gilberto e M. A. Grineo in Dalmazia, Istria e Friuli*. Archeografo triestino, s. IV, Trieste vol. XVI-XVII/1949. – 1950., 151-207 (181-184).
- ³¹ Usp. Bratislav Lučin: *Marul, Katul i trogirski kodeks Petronija (Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis)*. Colloquia Maruliana, Split XVI/2007., 5-48.
- ³² Usp. Paladije Fusko, *Opis obale Ilirika*; Ivan Lučić, *Bilješke uz 'Opis obale Ilirika' Paladija Fuska*. Priredila i prevela Bruna Kuntić-Makvić, uvodna studija Miroslav Kurelac, kometar B. Kuntić-Makvić i M. Kurelac, Zagreb, 1990., 102-103.
- ³³ Usp. Bratislav Lučin: *Nepoznati talijanski prijevod Marulićevih Quinquaginta parabolę*. Colloquia Maruliana, Split XV/2006., 301-305.
- ³⁴ Podatke o Marulićevim knjigama u Padovi (i u drugim gradovima) te o njihovim vlasnicima prikupili su Branko Jozić i auctor ovoga teksta u sklopu projekta VALMAR (*Vrednovanje i dodatno istraživanje djela splitskoga humanista Marka Marulića i mjesta povezanih s njegovim životom i radom*), kao sastavnoga dijela projekta INTERADRIA. *Kulturno naslijeđe Jadrana: upoznavanje, zaštita, vrednovanje (INTERREG III A – Transfrontaliero Adriatico, 2004. – 2008.)*, što su ga koordinirali i vodili Silvana Collodo i Pier Luigi Fontana s Odsjeka za povijest Sveučilišta u Padovi. Ustanova nositelj projekta VALMAR bilo je Sveučilište u Padovi (Odsjek za povijest), a ustanova suradnik iz Hrvatske Književni krug Split – *Marulianum*. Znanstvena voditeljica projekta VALMAR i koordinatorica za Italiju bila je Luciani Borsetto, profesorica na Sveučilištu u Padovi. Jedan od rezultata projekta jest i knjiga B. Lučina *Iter Marulianum* (usp. bilj. * na početku ovoga teksta). Usp. i <<https://sites.google.com/site/markomarulicspicanin/home/iter-marulianum-1>>.

MARKO MARULIĆ AND PADUA

Summary

Due to the fact that the famous Split poet and humanist Marko Marulić (1450-1524) was extremely well-read, there were certain assumptions in the past about his education at the Paduan university (*Gymnasium Patavinum*), since some members of his family and friends had also been educated there. Therefore this paper addresses the validity of these assumptions, since no written record of his education in Padua has been found so far in either his works or the related archival research resources. However, the poet was familiar with the intellectual circle of the Venetian Republic university centre: his aunt, Magdalena Marulić, owned a house in the eastern part of Padua, near Porta Altinate. Her sons studied law there. The poet was the judge in the legal dispute between his aunt Magdalena and the Paduan printer Nicola Catellano. He presumably knew some Paduans, who stayed in Split and who might have informed him about the life in Padua (Antonino Olzignano, Doimo Olzignano, Palladio Negri).

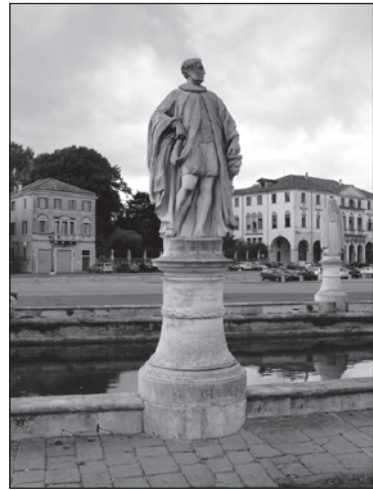
The drawing of the Paduan noble family emblem (*il carro carrarese*) on the first page of one of Marulić's manuscripts could be an indication of his connection with Padua. The origin of the drawing, however, remains unknown. The emblem can still be seen on the frescos in the palace of the Carrara family in Padua (*Reggia dei Carraresi*). Amidst the emblems of distinguished Paduan students, which can be seen on the walls of the old university building (Palazzo del Bo), there is also the Marulić family emblem. The emblem was installed in 1633 by Nikola Marulić (NICOLAUS MAROLUS SPALATENSIS DALMATA), a Paduan student and a descendant of the renowned humanist.

Available resources indicate a large number of rather indirect connections with the city of Padua: Marko Marulić was familiar with the life of the city through information he had gained through books and family and friends who lived and studied there. Yet, this renowned poet and humanist was rather famous in Padua. Seventeen copies of the old editions of his books are still kept in several Paduan libraries.

Slika 1. Bazilika sv. Ante u Padovi

Slika 2. Kip Mateja Ranjine na Prato della Valle u Padovi

Slika 3. Prato della Valle u Padovi

Slika 4. Vincenzo Dotto: Padova circondata dalle muraglie vecchie (1623.); detalj istočnoga područja grada (N. B.: Na prikazu sjever je dolje, a jug gore.). Preuzeto sa: <<http://www.muradipadova.it/lic/le-mura-medievali/lemura-comunali.html>> (10. VIII. 2013.)

Slika 5. Porta Altinate u Padovi

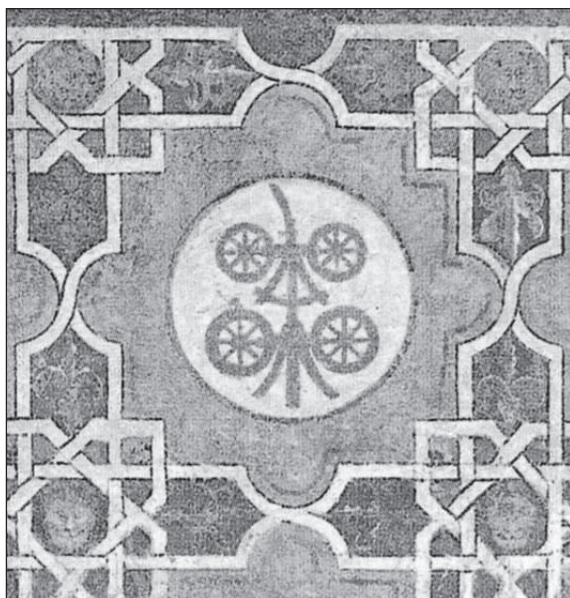
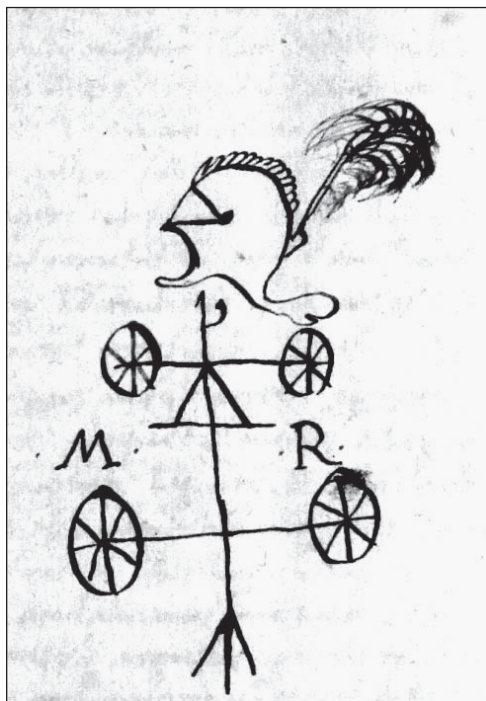

Slika 6. Crkva sv. Sofije u Padovi

Slika 7. Palača Pietra Bemba u Padovi

Slika 8. Crtež kola sa slovima .M. .R. u Marulićevu autografnom kodeksu (Biblioteca Vallicelliana, Rim, sign. F 98. f. IVr)

Slika 9. Zidna freska s prikazom kararinskih kola u tzv. Predsoblju kaciga nekadašnje lođe obitelji Carrara (danas Accademia Galileiana, Padova)

Slika 10. Giacomo Filippo Tomasini: *Gymnasium Patavinum* (Palazzo del Bo), gravura (iz knjige *Gymnasium Patavinum Iacobi Philippi Tomasini episcopi aemoniensis libris 5. comprehensum*, Vtini: ex typographia Nicolai Schiratti, 1654.)

Slika 11. Grb Nikole Marulića u Palazzo del Bo u Padovi